

ЈЕЛЕНА Д. МАТИЈАШЕВИЋ-ОБРАДОВИЋ*

Правни факултет за привреду и правосуђе
Нови Сад

АЛЕКСАНДАР М. ОБРАДОВИЋ**

МУП Републике Србије

УДК 351.78:316.42

Монографска студија

Примљен: 22.12.2013

Одобрен: 27.01.2014

УГРОЖАВАЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА У СВЕТЛУ УГРОЖАВАЊА ЕКОЛОШКЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Сажетак: Савремено друштво се последњих година суочава са бројним изазовима и претњама. Све оне имају изузетно велико психолошко дејство, али и публицитет. Интегрални део културе безбедности, између осталог је и еколошка безбедност. Животна средина, као и односи који настају деловањем људи на природу, има свој реални друштвени, правни, економски, политички, као и безбедности аспект. Еколошка безбедност је нови, савремени облик безбедности настао као потреба спречавања угрожавања животне средине. Деградација животне средине и недостатак ресурса на локалном и регионалном нивоу важни су фактори који могу да изазову или допринесу неповољној националној безбедности. Очување животне средине као темеља живота и развоја људи, животиња и биљака, представља незаобилазан фактор унутрашње стабилности и безбедности једне земље. Република Србија, оптерећена бројним изазовима транзиционог процеса, има и неповољне еко-безбедносне услове. Стога је неопходно перцепирати животну средину као посебну вредност и валоризовати њену заштиту кроз систем безбедности.

Кључне речи: безбедност, еколошка безбедност, животна средина

Увод

Појаве угрожавања друштва и његових вредности јављају се још од његовог настанка. Историјски посматрано, нема облика друштвене

* jelena@pravni-fakultet.info

** jela_sup@yahoo.com

заједнице који није, у извесној мери, био изложен угрожавању у различитом облику и обиму. Сва друштва у свету, без обзира на друштвено уређење или степен развијености економских, политичких, културних или других добара, подлежу одређеном облику угрожавања који носи већи или мањи степен опасности по њихов опстанак и развој.

Посматрано са безбедносног аспекта, под појмом угрожавања подразумевају се друштвене појаве или понашање настало деловањем човека, природе или техничких система у дужем периоду које су значајнијег обима, при чему настају или могу настати штетне последице по интегритет човека, његову слободу, имовину у здравље, као и по интегритет и субјективитет државе и њених институција, вредности које она штити као и вредности међународне заједнице (Стајић, 2005: 45).

Очување животне средине представља незаобилазан фактор унутрашње стабилности и безбедности једне земље. Међутим, проблематика угрожавања животне средине одавно није само проблем унутрашње безбедности. Наиме, животна средина представља све оно што нас окружује, односно све оно са чиме је директно или индиректно повезана човекова животна и производна активност. Када причамо о животној средини, њеном значају и аспектима угрожавања, неминовно констатујемо да је питање еколошке безбедности значајан сегмент примарно унутрашње безбедности сваке државе појединачно, али и безбедности друштва уопште, зато што радијација, биолошка или хемијска контаминација, загађење ваздуха, водених површина и копна, итд., не познају границе.

Упркос свести о значају наведене проблематике, која се последњих година у великој мери развила и још увек развија, питања заштите животне средине још увек нису високо рангирана на нивоу националне и глобалне безбедности. Они који разматрају еколошке проблеме, као што су губитак биодиверзитета климатске промене или пак проблематика одрживог развоја, углавном не виде везу са безбедносним ефектима. Они који се баве безбедносним проблемима, као што су: тероризам, цивилни и војни сукоби, диверзивне и остале деструктивне активности, разне криминалне и социопатолошке појаве, техничко-технолошки акциденти и друго, често не препознају значај проблема угрожавања животне средине у смислу узрока неким појавама, али и утицај тих појава / проблема на животну средину. Због тога је потребно да се угрожавање еколошке безбедности сагледа као значајан безбедносни проблем.

Водећи се претходно реченим, у раду су размотрена најзначајнија питања везана за угрожавање еколошке безбедности као једног од облика угрожавања безбедности савременог друштва.

О концепту безбедности

Савремено друштво се последњих година суочава са бројним изазовима и претњама. Њихова разарајућа природа је најчешће последица удруженог деловања природних, економских и социјалних чинилаца. Без обзира на мноштво чинилаца који могу проузроковати различите последице, закључак је да већина опасности долази од природних катастрофа, терористичких напада, техничко – технолошких акцидената и других несрећа које погађају савремени свет. Све оне имају изузетно велико психолошко дејство, али и публицитет. Уколико ова два обележја повежемо и са могућностима њиховог удруженог дејства, као и са великим финансијским губицима, постаје јасно то да је својеврстан систем безбедносних проблема заиста веома битно питање савременог друштва, као и то да је управљање кризама битно питање националне безбедности свих земаља.

Многе кризе потврђују правило да су у оквиру држава и између њих безбедносне претње такве природе да се може говорити о узајамној рањивости угрожене инфраструктуре, те заједничкој бризи и напорима појединаца, организација, приватног сектора и влада у припреми, превенцији, одговору и опоравку фундаменталних функција и вредности. Подела на државне и друштвене функције је овде ирелевантна, будући да се ангажују сви капацитети друштва и у свим кључним фазама неке ситуације која има потенцијал да изазове кризу. Концепт друштвене безбедности је универзалан јер је од интереса за сва друштва. Уједно, он је јединствен. Друштвена безбедност је релевантна за све функције у друштву и то је разлог што је политичку, економску, техничку, регулаторну, правну и социјалну динамику и промене у безбедносном окружењу тешко описати другим термином (Кековић, Кешетовић, 2008: 186).

По својој природи, овај појам уважава и интегрише цео низ повезаних дисциплина као што су: заштита ресурса (физичка, заштита околине, финансијска, информациона и хумана), управљање ванредним (хитним) ситуацијама, управљање ризиком, кризни менаџмент, управљање континуитетом пословања и управљање опоравком. Као функција друштва и референтни објекат безбедности, она постаје интегрални део политике безбедности друштва (Ibid, 189).

Безбедност државе (state security), односно концепт националне безбедности (national security) спада у тзв. старе, традиционалне приступе безбедности. У средишту безбедности налази се суверена држава, односно њен „опстанак“, државна територија и национални суверенитет као виталне вредности и интереси које се штите војним капацитетима и способношћу да се одврати војна агресија или да јој се успешно одговори (Мијалковић, 2009: 58).

Неопходно је разликовати појам безбедности државе од појма безбедности друштва, уз нагласак да основни критеријум безбедности државе представља њен суверенитет, а безбедности друштва идентитет, тј. свест о припадности заједници. Кроз оба термина прожима се, у бити, егзистенција или преживљавање државе и друштва. Држава која изгуби суверенитет престаје да буде држава, а друштво кад изгуби идентитет престаје да постоји као суверена јединка (Стајић, 2005: 25).

Ово раздвајање државне од друштвене безбедности треба схватити условно као два нормативна појма безбедности који се, у суштини, обједињавају у један интегрални појам означен термином национална безбедност. И у једном и у другом термину, у епицентру безбедносне дилеме налази се држава која пружа легитимитет и заштиту друштва (Гађиновић, 2007: 9).

У 21. веку ратне претње су могуће као и пре, можда чак и више него у доба хладног рата. Људи из безбедности тврде да то нису једине претње са којима се сусрећу државе, људи и свет око њих. У прошлости су људе безбедносно угрожавале и друге ствари – међуетничка и верска нетрпељивост, истрошени ресурси, демографски притисци. Као новонастале претње уочавају се проблеми са животном средином, смањивањем озонског омотача, глобалним отопљавањем, унутрашњим проблемима неразвијених земаља – које могу бити главна претња безбедности. Претње и рањивост могу да произиђу из више различитих подручја, војних и невојних, али да би се сврстала међу безбедносна питања треба да испуне неке стриктно дефинисане критеријуме како би се разликовале од политичких (Петрески, Илијев, 2013: 448).

У савременим земљама, политички, безбедносни и други интереси грађана из дана у дан се моделирају, трансформишу се, добијају на садржају у сагласности са општим цивилизацијским променама. Постоји велики број изазова и разне форме деструкција, више извора угрожавања, који добијају глобални карактер и доводе у питање опстанак и егзистенцију људи. Разне форме и инструменте насиља, као што су верски и културни тероризам, организовани криминал, наркоманија, те оружје за масовно уништење и разарање, недвосмислено подсећају на данашњу

друштвену реалност. Безбедносна парадигма (изазови, проблеми, угрожавање, процеси и институције) са почетком 21. века, у односу на прошлост, добија неке нове значајније карактеристике. Темељно су се изменили битни фактори који одређују безбедносну реалност у појединим земљама и у међународној заједници у целини. Такође се променило разумевање безбедности у савременом друштву, и то као комплексна појава за коју нису карактеристичне само војно-политичке, него и шире друштвене и културно-цивилизацијске димензије (Ibid, 448-449).

Промене настају у оквирима процеса глобализације и интернационализације, а земље и међународна заједница их при заштити безбедности стављају испред нових изазова и проблема. Безбедност представља структурни елемент опстојања и деловања појединаца, друштва, државе и међународне заједнице, и она представља једну од основних животних функција (Таталовић, 2006).

Утврђивањем, описивањем и дефинисањем концепта безбедности долази се до главних циљева безбедносног деловања који представљају основу за разматрање безбедности. Одређивањем референтних објеката безбедности, као и њихових свеукупних вредности и карактеристика, долази се до утврђивања значења и значаја културе у еколошкој безбедности, као и изналажења њене улоге и места у савременим концептима националне и међународне безбедности.

Концепт савремене националне и међународне безбедности постао је незауостављив и трајан процес како на националном, тако и међународном плану у којем је садржана еколошка безбедност. На исти начин ће и култура безбедности и њена улога у националном наслеђу државе и међународној заједници постати незауостављив процес усавршавања и неизбежних промена. На то неће утицати само истраживачи и научни сарадници, већ ће је условљавати држава и међународна заједница које ће захтевати изналажење одговарајућих решења како би се могао очувати одрживи развој здраве животне средине. Како се повећава интересовање код појединаца, тако ће се повећавати и интересовање код група, држава и организација међународне заједнице (Пејановић, 2013: 489).

Еколошка безбедност

Животна средина, као и односи који настају деловањем људи на природу, има свој реални друштвени, правни, економски, политички, као и безбедности аспект.

Иако су се многи теоретичари бавили истраживањима и питањем културе безбедности, између осталог и еколошке безбедности, још увек није потпуно дефинисан овај феномен, а тиме и сагласност у вези са смањењем загађења животне средине. Многобројни теоретичари покушали су да својом литературом, као и утврђивањем, описивањем и анализама допринесу објашњењу појма културе безбедности, па и културе еколошке безбедности. Стога, одређење еколошке безбедности у теорији није јединствено. Међутим, свака од понуђених дефиниција или ставова о еколошкој безбедности, садржи елементе који доприносе стварању што целовитије слике о овој појави, њеном значају и последицама које различити варијетети нарушавања животне средине изазивају.

Еколошка безбедност подразумева квантитативну и квалитативну оцену могућих измена природних компоненти животне средине и еко система при којима се не нарушавају њихове основне структуре и функционисане карактеристике и односи (Matijević, 2009: 1).

Еколошка безбедност може бити нарушена људским деловањем услед: незнања, инцидента, лошег управљања, лошег пројектовања, због узрока који се налазе унутар или изван државних граница. Еколошка безбедност може се дефинисати и на начин да је то термин који повезује услове животне средине са условима укупне безбедности. У том смислу, еколошка безбедност обухвата решавање проблема који могу настати због: недостатка ресурса, деградације животне средине, биолошке опасности, климатских промена, итд (Бакрач, Вуруна, Милановић, 2010: 315).

Према неким ауторима, под еколошком безбедношћу подразумева се способност нације или друштва да одоли оскудицама животне средине, ризицима и нежељеним променама у животној средини или напетостима и евентуалним сукобима (Barnett, 2001).

Дакле, из приказаних ставова који се односе на појам еколошке безбедности и њен значај, закључује се да је еколошка безбедност нови, савремени облик безбедности настао као потреба спречавања угрожавања животне средине. Њоме се штите основне компоненте животне средине без којих нема опстанка живих бића. Ако се иједна безбедност може сматрати глобалном, онда је то еколошка безбедност. Међутим, облици угрожавања еколошке безбедности су бројни. Обично се сви они групишу у две категорије:

- облици угрожавања еколошке безбедности на које човек не може да утиче,
- и
- облици угрожавања еколошке безбедности на које човек може да утиче.

Као највеће пријетње еколошкој безбједности у будућности нарочито се издвајају:

- болесна трка за профитом на рачун одрживости (неконтролисана сеча шума и других природних ресурса без адекватне обнове, куповина научних изума и уз помоћ корумпиране власти производња и злоупотреба материјала који загађују животну средину),
- сталан пораст броја становника на планети што изискује већу потрошњу енергије која негативно утиче на глобалне климатске промјене, производњу нездраве хране и др (Гаћеша, 2013: 441).

Деградација животне средине и њен однос са концептом еколошке безбедности

Основни облици угрожавања животне средине су разноврсни видови загађивања воде, ваздуха, земљишта, деловање јонизујућих зрачења, бука, итд. Узроци угоржавања наведених вредности су веома бројни и различити. Тако је вода угрожена свим облицима људског деловања, почев од индивидуалних радњи човека, па до процеса на глобалном плану (мора, океани и др). Ваздух се угрожава посебно од индустрије, грејања, моторних возила, нуклеарне енергије, разних отпадака, опасних материја. Земљиште је такође угрожено процесима урбанизације, индустријализације, где посебно страда пољопривредно земљиште, шуме природна богатства. Шуме су угорожене свим облицима деловања човека, почев од индивидуалног уништавања, сече, па до масовних уништења и претварања шума у друге површине, чиме се смањује физички обим тог извор живота (Matijević, 2009: 2).

Деградација животне средине и недостатак ресурса на локалном и регионалном нивоу важни су фактори који могу да изазову или допринесу неповољној националној безбедности, пре свега у смислу политичке нестабилности или насилног сукоба (Малиш Саздовска, 2008, цит. према Бакрач, Вуруна, Милановић, 2010: 317).

С тим у вези, може се очекивати да услед деградације животне средине становништво одређеног простора буде приморано на миграције. На пример, у случају да на једном простору дође до крчења шума и хемијског акцидента обе појаве имају једну заједничку особину – представљају претњу безбедности услед штете нанете животної средини. Затим, с обзиром на то да животна средина не познаје вештачки наметнуте границе, постоји претња да се последице наведених појава прошире и ван граница одређеног простора (државе и сл.). Тако тај проблем може постати и проблем за шири простор (међународни проблем), како

у еколошком, тако и у безбедносном смислу, а може довести и до повећања тензија и стварања услова за оружани сукоб (Бакрач, Вуруна, Милановић, 2010: 317).

Укратко, деградирање животне средине води ка еколошкој кризи, која опет води ка еколошкој несрећи „која подразумева ванредни догађај проузрокован деловањем или утицајима човека или природе који нису под надзором и имају за последицу угрожавање живота или здравља људи и у већем обиму наносе штету еколошкој околини“ (Пејановић, 2013: 490).

Еколошка криза, у најчешћем броју случајева, означава постојање и могућност повећања проблема у вези са животном средином, а тиме и еколошке безбедности. Ради се о појави нарушавања, равнотеже околности и утицаја који постоје у животној средини због чега долази до угрожавања стабилности функционисања процеса у биосфери и друштву. Овај проблем обухвата све оне појаве и стања који имају за резултат угрожавање животне средине или еколошке безбедности. Постојећи проблеми представљају одраз дубоке поремећености у природним системима изазвани људском делатношћу због којих је неопходно предузимање мера ради њиховог ублажавања. Узроци ове кризе леже у повећању наталитета становништва, густини насељености и проблемима исхране, исцрпљивању природних ресурса и насељености и проблемима исхране, проблему енергије, загађивању као универзалном проблему од чега зависи опстанак живота на планети (Ibid.).

У циљу садржајнијег објашњења међусобног утицаја угрожавања животне средине и еколошке безбедности као елемента целокупне безбедности савременог друштва, послужиће пример штетних ефеката које изазивају глобалне климатске промене.

Климатске промене представљају оне промене климе које се директно или индиректно приписују људским активностима које мењају састав атмосфере и које се за разлику од климатских варијабилности бележе током дужег временског периода.

Утицај човекових активности на климу је дуго био занемариван. Године 1990. припремљен је Први извештај Међувладиног панела о климатским променама (IPCC, 1990) и њиме је практично постигнут глобални консензус о дејству човека на климу, а уједно је то била и основа за Оквирну конвенцију Уједињених нација о климатским променама. Основни закључци овог извештаја:

- ефекат стаклене баште постоји, емисије које настају људским активностима значајно повећавају атмосферске концентрације гасова стаклене баште (угљен-диоксид, метан, фреон, азотсубоксид и др.). Повећањем концен-

- трације ових гасова интензивира се ефекат стаклене баште што резултира загревањем атмосфере;
- угљен-диоксид је одговоран за преко половину појачања ефекта стаклене баште;
 - очекивани пораст глобалне средње годишње температуре током XXI века је 0.2 °C по декади;
 - и даље постоји доста непоузданости у прогнозама и пројекцијама климатских промена нарочито у погледу временског оквира, интензитета и регионалних посебности;
 - очекивани пораст нивоа океана услед термалне експанзије и топљења леда је 6 cm на годишњем нивоу (Извештај: *Процена рањивости на климатске промене*, 2012: 13).

У основи, климатске промене су једноставна појава. Настају тако што Сунчева светлост пада на Земљу и од ње се рефлектује као инфрацрвена топлота која се враћа у свемир. Без тог ефекта не би било живота на Земљи, јер доприноси да површина планете и њеног омотача буде топлија од околног простора. Међутим, услед антропогене емисије гасова у атмосферу, као што су угљен-диоксид (CO₂), метан (CH₄) и трифлуорометил сумпор пентафлуорид (SF₅CF₃), спречава се да та рефлектована Сунчева топлота прође у свемир. То доводи до појаве ефекта „стаклене баште“, посебно у новијој историји (индустријској) Земље много више и брже него било када пре (Бакрач, Вуруна, Милановић, 2010: 320).

За најзначајнијег покретача глобалног загревања узима се угљен-диоксид. Концентрација овог гаса у атмосфери значајно зависи од човекових активности, односно пораст концентрације слободног угљен-диоксида у атмосфери настаје услед емисија овог гаса које настају као последица сагоревања фосилних горива и превођењем природних станишта у урбане и пољопривредне површине. Концентрација атмосферског угљен-диоксида значајно је порасла у последњих неколико деценија и доводи се у директну везу са осматреним порастом температуре на глобалном нивоу (Извештај: *Процена рањивости на климатске промене*, 2012: 14).

Последице климатских промена су многобројне. Утицај климатских промена може се испољити на више начина кроз: пораст глобалне средње температуре, пораст нивоа мора, промене у падавинама и измене хидролошког и режима водних ресурса, утицај на екосистеме, пољопривреду и шумарство, импликације на људско здравље и сл.

Постепено загревање атмосфере изазива бројне и далекосежне последице за целокупну људску заједницу. Људска цивилизација је и по-

ред снажног технолошког развоја и даље суштински везана за природне системе и директно зависи од процеса који се у њима одвијају. Директне последице климатских промена као што је пораст температуре, топљење леда, пораст нивоа мора и океана и измена режима падавина могу проузроковати значајне проблеме у функционисању људског друштва. Производња и доступност хране и воде, здравље људи, транспорт, снабдевање енергијом само су неки од елемената на којима је засновано функционисање људских заједница, а који су веома зависни од климатских услова и који могу бити значајно дестабилизирани климатским променама. Повећање учесталости катастрофалних појава као што су поплаве, суше, пожари такође се повезује са климатским променама. Може се рећи, уз средњи ниво поузданости, да је учесталост суша и поплава порасла у неким деловима света и да је такав тренд повезан са климатским променама. Врло је вероватно да ће човечанство убудуће бити изложено све већем ризику од оваквих појава. Према IV извештају Међувладиног панела о климатским променама из 2007. године, и најоптимистичнијем сценарију температура ће у 21. веку порастати за 1.8°C (1.1°C до 2.9°C), а према најпесимистичнијем сценарију за читава 4 °C (2.4°C до 6.4°C). Према истом сценарију ниво мора ће порастати за 18-38 cm, односно 26-59 cm (Ibid, 14-15).

Поред наведеног, климатске промене ће повећати ризик од инфективних и заразних болести широм света којима ће бити изложени не само људи већ и биљни и животињски свет.

Сматра се да ће климатске промене најтеже погодити енергетски сектор, и тиме угрозити енергетску безбедност како на националном, тако и на глобалном плану. На пример, како расте амбијентална температура ваздуха, потражња за енергијом – за хлађењем ће се повећати. Уопштено речено, савремени свет се не може одрећи потребе за енергијом, тако да нафта, електрична енергија и други природни облици извора енергије вероватно неће бити довољни да се надомести мањак. То ће условљавати потребу за све већим учешћем нуклеарне енергије у укупном енергетском билансу, што ће представљати још један скуп безбедносних проблема (Бакрач, Вуруна, Милановић, 2010: 322).

Деградација животне средине и њен однос са унутрашњом безбедношћу

Очување животне средине као темеља живота и развоја људи, животиња и биљака, предстаља незаобилазан фактор унутрашње стабилности и безбедности једне земље.

Показатељи угрожавања животне средине дају нам за право да устврдимо да су друштвени узроци угрожавања претежнији у односу на природне и да од схватања узрока угрожавања зависи и организовање система њене заштите и унапређења. Под друштвеним узроцима подразумевамо, пре свега, активности човека као доминантног фактора заштите и угрожавања животне средине: ствараоца и управљача технологијама, изазивача ратова, модификатора климе и мора, градитеља градова, саобраћајница итд. Зато можемо рећи да је друштво, као сложен феномен кога чине различити елементи и процеси, неумитно и генератор узрока угрожавања животне средине. С обзиром на начине и порекло, угрожавање животне средине условно можемо класификовати као (Кековић, Тодоровић, 2008: 24-26):

а) *Угрожавање радиолошко-хемијским, физичким (бука, вибрације, честице и др.) и биолошким агенсима, са бројним модификацијама извора и облика угрожавања који потичу из мирнодопских или ратних услова. Овај начин угрожавања превасходно је везан за његово вештачко порекло, као производа научно-техничког и технолошког напретка у области цивилних и војних технологија. Он има две модификације.*

Прва је заснована на даљем интензивном научно-техничком развоју, чији производ представља проналазак нових РХБ-агенаса, овладавање њиховом (зло)употребом;

Друга је његова супротност и тиче се примене заосталих научно-техничких принципа и технологија у процесима у којима се ови агенси неконтролисано ослобађају.

Контаминација животне средине РХБ агенсима може бити и најчешће је последица застарелих технологија и неизграђеног система заштите и спречавања неконтролисаног ослобађања, изливања и растурања сировина, полуфабриката и нуспродуката (Стајић, 2005: 287).

Савремени развој праћен је акцидентима¹ на нуклеарним електранама, у хемијској индустрији, биолошким и фармацеутским лабораторијама итд, а њихове последице су најчешће катастрофалне (Чернобил, Бопал итд.). На територији Републике Србије, уз велике градове, реке и саобраћајнице, изграђен је велики број хемијских постројења у којима се производе, примењују, складиште и транспортују опасне материје, где су настајали и сада настају хемијски акциденти (Панчево, Шабац, Суботица, Сремска Митровица итд.) (Кековић, Тодоровић, 2008: 25).

РХБ контаминација животне средине може бити последица намерно изведене акције у виду: саботаже, диверзије, терористичке акције, ратних дејстава, и то РХБ средствима или пак изазивањем оштећења или експлозија на објектима или средствима где се она производе, транспортују или складиште (Стајић, 2005: 287).²

Као објекти напада (у миру и у рату) чини је циљ РХБ контаминација, наводе се:

- објекти за производњу и коришћење нуклеарне енергије,
- организације и институције које раде на истраживањима, развоју и коришћењу нуклеарне енергије,
- организације и институције које употребљавају радиоактивне изотопе у истраживањима, медицини и слично,
- рафинерије нафте,
- производња пестицида, боја, лакова и слично,
- производња и прерада пластичних маса,
- складишта хемикалија и опасних материја,
- производња фармацеутских и козметичких производа,
- термоелектране и друго (Ibid.).

Сви ови извори угрожавања животне средине јављају се као тихи и свакодневни загађивачи или као загађивачи путем акцидената у

¹ Према Закону о заштити животне средине, Службени гласник Републике Србије, број 135/2004, синоним за термин „акцидент“ је „удес“ под којим се подразумева изненадан и неконтролисани догађај или низ догађаја, који настаје неконтролисаним ослобађањем, изливањем или распањем опасних материја при производњи, промету, употреби, превозу, преради, складиштењу, одлагању или дуготрајном неадекватном чувању. Узроци акцидената су субјективног и објективног карактера: непажња запослених, виша сила, неконтролисани технички услови итд.

² Пример: Бомбардовање рафинерије нафте у Новом Саду и Панчеву током агресије НАТО-а на СРЈ. Од 4. априла до 8. јуна 1999. године, Рафинерија нафте Панчево, гађана је седам пута са више од 20 бомби и ракета.

случају пожара, експлозије или другог неконтролисаног ослобађања отровних и штетних материја (Ibid.).³

б) Угрожавање геофизичким оружјем за промену времена и климе, мора и океана, изазивање земљотреса и олуја иманипулисање електромагнетним зрачењем које допире на земљу, у литератури често називано „оружје за промену човекове средине“, „еколошко оружје“ итд. Ради се о намерним геофизичким модификацијама које се примењују у миру и рату ради подривања безбедности одређене земље. Темељи се на чињеници да је у неким регионима света нагомилана већа количина природне енергије него обично, и да је могуће изазвати њену нестабилност ако се она идентификује и покрене мањим енергетским потенцијалом (Бхупенр, 1976: 157 цит. према Кековић, Тодоровић, 2008: 26).⁴ Дакле, могуће је вештачким путем изазвати земљотресе, високе таласе, поремећај еколошке равнотеже неког предела, промене режима падавина итд.

Да су се сумње о вишегодишњим експериментима на контроли климатских промена изгледа обистиниле говоре и резултати које су бројни учесници изнели на Међународној конференцији одржаној у августу 2012. године у Лос Анђелесу под називом «Consciousness Beyond Chemitrails». Наиме дошло се до закључка да је у току реализација планова за стварање „најмоћнијег оружја у историји човечанства ради успостављања глобалне технолошке диктатуре“. Отишло се толико далеко да је чувени часопис Гардијан објавио „Мапу програма за модификацију времена“ са означеним ударним зонама над којима ће се обављати геоинжењеринг експерименти. Један од учесника скупа Клифорд Карником (оснивач чувеног Института Карником) обелоданио је да је прва жртва тог програма био Вијетнам путем програма названог „Попај“ који је требао да продужи сезону монсунских киша тако што је небо над том земљом засипано тонама сребројодида (Стајић, Вујић, 2012: 122).

У овом случају се не ради о „појединачном“ оружју, већ о комплексу метода. Већи део досадашњих промена заснива се на чињеници да је у неким областима природа прикупила знатно веће количине енергије него што је то у другим регионима или деловима, што изазива неста-

³ Познато је да сагоревањем 1 000 л бензина у атмосферу оде 96 кг. угљен – монооксида, 68 кг. азотних оксида, 45 кг. сумпорних једињења и 50 кг. олова.

⁴ Опасност од употребе геофизичких оружја одавно је уочена, па су 1975. године САД и СССР, након тајних преговора, одвојено и истовремено поднеле Комитету за разоружање предлог Конвенције о забрани примене метода за промену човекове околине у војне или било које друге непријатељске сврхе.

билност. Ако би се енергија појачала, односно ако би јој се додала нова количина вештачке енергије, дошло би до тренутног ослобађања акумулиране енергије у огромним количинама (Ibid, 124).

Данас човек може својом делатношћу, свесно или несвесно, узроковати покрете Земљине површине. На принципу покретања огромних сила напетости у појединим деловима Земљине коре, уз помоћ одређених количина додатне („иницијалне“) енергије која би била детонатор, могу се изазвати различити разорни ефекти. У литератури се најчешће под ову могућност подводе изазивања таласа тсунами, великих земљотреса и локалног кретања земљишта, али и реактивирање угашених вулкана Ibid, 125).

Иако се о геофизичком оружју у литератури налази релативно мало, углавном теоријских радова, свакако се не може демантовати чињеница да су у тој области вршена значајна истраживања са променљивим резултатима. У већини случајева технологија развоја средстава и метода геофизичког оружја није далеко одмакла у односу на теорију, углавном због чињенице да се није много напредовало у схватању механизма дејства одређеног броја метода геофизичких промена, пре свега због немогућности предвиђања њихових краткорочних или дугорочних еколошких последица. Но, свакако се постигнути резултати не могу занемаривати, нарочито они у променом времена и климе. Један од узнемирујућих аспеката геофизичких промена изазваних људском делатношћу јесте и то што се такве операције могу изводити прикривено. Нека држава, познавајући метеоролошку ситуацију над својом и суседним државама, може засејавати облаке на својој граници, знајући да то може изазвати промену у кишним и снежним падавинама над суседном државом. Техника засејавања облака је релативно јефтина за већину држава, тако да је могу користити многе државе (Ibid, 138).

Српско поднебље било је суочено са променом атмосфере током НАТО бомбардовања 1999. године. Тада је ваздушни простор Србије бомбардован ракетама чији су садржаји мењали микро-физичке особине облака како би се повећала или смањила видљивост приликом навођења пројектила НАТО-снага, или ометала српска противваздушна одбрана. Оба начина угрожавања у највећој мери су производ људског делања (постоје и природни РХБ агенси чије је присуство у животној средини свакодневно, као што је зрачење Земљине коре или космоса), што потврђује став о човеку као главном узрочнику угрожавања животне средине (Кековић, Тодоровић, 2008: 26).

Закључак

Глобализацијом економије и многих других питања, као што су: здравље, безбедност, животна средина, друштвена безбедност као референтно подручје безбедности све више је оријентисана ка ширим аспектима регионалне и глобалне безбедности.

Питања еколошке безбедности и заштите животне средине јесу питања укупне безбедности, јер директно изазивају: отворене сукобе, имају потенцијал да дестабилизују режим, могу довести до расељавања становништва, па чак и до распада државе. Животна средина и питање еколошке безбедности је легитимно национално, али и планетарно питање и зависи од политичке, друштвене, културне, верске, економске и сваке друге подршке и сарадње.

Република Србија, оптерећена бројним изазовима транзиционог процеса, има и неповољне еко-безбедносне услове. Они су производ политичко-економских, нормативних, социјалних, културолошких, социо-патолошких и других услова који владају у нас. С друге стране, услов структурисања поузданог система заштите и унапређења животне средине представља идентификација узрока, као и појединачних извора и облика угрожавања животне средине. Дакле, неопходно је перцепирати животну средину као посебну вредност и валоризовати њену заштиту кроз систем безбедности.

У Србији се све више говори о заштити животне средине. У развијеним земљама су отишли даље од приче и већ раде на томе улагањем новца и знања и доношењем одговарајућих закон, прописа и стандарда. Да би се све ово остварило у једној заједници потребни су одговарајући услови. Потребно је да сваки појединац, фирма, удружење, влада и остали дају свој допринос развоју цивилног друштва и обезбеђењу тих услова.

Угрожавање животне средине кривичним делима је све распрострањенији проблем који проузрокује изузетно велику штету животној средини, како на локалном, тако и на глобалном нивоу. Међутим, поред реакција које иду ка кривичном гоњењу и кажњавању, посебно значајне јесу превентивне активности, засноване на неколико битних постулата. Два најбитнија су свакако:

1. формирање и развијање еколошке културе и
2. формирање и развијање еколошке свести.

У формирању еколошке културе савременог човека важну улогу има систем еколошког образовања и васпитања. Образовно – васпитни процес у функцији заштите и унапређивања животне средине представ-

ља свесно и планско развијање знања о човековој средини у току читавог живота, које има за циљ развијање свести о основним карактеристикама човекове средине, односа у њој и односа према њој, на основу које ће човек тежити очувању и унапређивању средине. Еколошко образовање треба да пружи веома сигурна знања о основним еколошким питањима савременог друштва, развија критички став према растућој деградацији животне средине и указује на неопходност рационалног коришћења природних ресурса.

Што се тиче еколошке свести, њен развој потенцира схватања да човек својим радњама не сме да доведе до прекида процеса у природи, уређујући је према својим потребама, нити до поремећаја функционисања равнотеже која од памтивека постоји између живих бића и њихове животне средине.

Материјална пракса одрживог друштва мора да подразумева:

- вечиту потрагу за ефикаснијим еколошким решењима;
- озбиљан третман свих еколошких опасности;
- сталну проверу пројектоване еколошке политике;
- информисање јавности о еколошким перформансама еколошких активности;
- производне процесе усаглашене са најновијим научним и техничким могућностима;
- све производње морају давати предност, тј. приоритет реализацији еколошких циљева, тј. да их инкорпорирају у своју политику;
- еколошке мере, циљеви и стандарди, морају бити интегрирани у све области управљања предузећима;
- реализацијом активности еко-менаџмента очекује се развој екологије као сталног процеса;
- еко стручњаци треба да имају главну и завршну реч у уређивању пословних привредних ситуација и последица;
- све запослене у пословним системима, требало би едуковати у циљу изградње еколошки одговорног помагања и свести;
- главни императив пословне политике мора бити еколошка подобност која настаје као последица: заштите животне средине, рационалне употребе енергије и ресурса, безбедне употребе новонасталих производа, поновним коришћењем производа, рециклажом, те безбедним депоновањем (Васовић, Биочанин, 2007: 67-70).

Дакле, изводи се закључак да еколошка свест представља образац живота, који је оријентисан ка поштовању и уважавању природних закона, односно ка новом односу према животној средини, у ком преображај духа савремене сфере рада постаје императив.

Литература:

1. Bakrač, Saša, Vuruna, Mladen i Milanović, Miško (2010): *Degradacija životne sredine – uticaj na ekološku bezbednost*, *Zaštita životne sredine*, Vojno delo
2. Barnett, John (2001): *The Meaning of Environmental Security*, *Ecological Politics and Policy in the New Security ERA*, Zed Books, str. 15–25
3. Gačinović, Radoslav (2007): *Klasifikacija bezbednosti*, NBP – Beograd, God. 12, broj 2-3
4. Gaćeša, Dragan (2013): *Značaj ekološke bezbednosti u savremenom društvu*, IV međunarodni naučni skup
5. „Multikulturalnost i savremeno društvo – pravo, bezbednost“, *Zbornik radova*, Visoka škola „Pravne i poslovne akademske studije dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad, str. 436-446
6. Izveštaj: *Procena ranjivosti na klimatske promene – Srbija*, WWF (Svetski fond za prirodu), Centar za unapređenje životne sredine, Beograd, 2012, ISBN 978-86-915643-0-8
7. Keković, Zoran i Kešetović, Želimir (2008): *Društvena bezbednost u Srbiji*, Srpska politička misao, broj 1-2, God. 15, vol. 20, str. 181-200, Beograd
8. Keković, Zoran, Todorović, Zoran (2008): *Ugrožavanje životne sredine u Republici Srbiji - bezbednosni aspekt*, Nauka bezbednost policija, Kriminalistično-policijska akademija, Beograd, God. 13, broj 3
9. Mališ Sazdovska, Marina (2008): *Ekološka kriminalistika*, Policijska akademija Skoplje, str. 10–21
10. Matijević, Mile (2009): *Specifičnosti suzbijanja ekološkog kriminaliteta*, 1st International Conference „Ecological Safety in post-modern Environment“, 26-27. Juny, Banja Luka, RS, BiH, Plenary Lecures, Panevropski Univerzitet „Apeiron“
11. Mijalković, Saša (2009): *Nacionalna bezbednost – od vestfalskog koncepta do posthladnoratovskog*, *Nacionalna bezbednost*, Vojno delo, broj 2
12. Petreski, Drage i Iliev, Endrej (2013): *Bezbednosni izazovi u regionu*, IV međunarodni naučni skup „Multikulturalnost i savremeno društvo – pravo, bezbednost“, *Zbornik radova*, Visoka škola „Pravne i poslovne akademske studije dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad
13. Pejanović, Ljubo (2013): *Problemi ekologije i ekološko-bezbednosne kulture u Republici Srbiji*, IV međunarodni naučni skup „Multikulturalnost i savremeno društvo – pravo, bezbednost“, *Zbornik radova*, Visoka škola „Pravne i poslovne akademske studije dr Lazar Vrkatić“, Novi Sad, str. 486-500
14. Stajić, Ljubomir (2005): *Osnovi bezbednosti – sa osnovama istraživanja bezbednosnih pojava*, Fakultet civilne odbrane, Izdavačka kuća „Draganić“, Beograd
15. Stajić, Ljubomir (2005): *Osnovi bezbednosti*, Policijska akademija, Beograd
16. Stajić, Ljubomir, Vujić, Dragan (2012): *Uticaj geofizičkog oružja na ugrožavanje životne sredine za potrebe rata*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, broj 2, str. 121-141
17. Tatalović, Siniša (2006): *Nacionalna i međunarodna sigurnost*, *Politička kultura*, Zagreb

18. Vasović, Vesna, Biočanin, Rade (2007): *Održivi razvoj*, Ecologica, Naučno-stručno društvo za zaštitu životne sredine Srbije, Beograd, vol. 14, broj 49
19. Zakonu o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik Republike Srbije, broj 135/2004

ENDANGERING THE SECURITY OF MODERN SOCIETY IN THE LIGHT OF ENDANGERING ENVIRONMENTAL SECURITY

Summary: Modern society in recent years, faced with many challenges and threats. They all have a very big psychological effect and publicity. Environmental security is generally an integral part of the culture of security. Environment, as well as relations that arising between people and nature, has a real social, legal, economical, political and security aspect. Environmental security is a new, modern form of global security, emerged as the need to prevent damaging the environment. Environmental degradation and lack of resources at the local and regional level are important factors that could cause or contribute to unfavorable national security. Preservation of the environment as the basis of development and life of humans, animals and plants, is an essential factor of internal stability and security of a country. The Republic of Serbia, burdened with numerous challenges of the transition process, and also has adverse ecological security conditions. Therefore, it is necessary to understand the environment as a special value and valorize its protection through the national security system.

Key words: Security, Environmental Security, Environment